

A la perifèria del seny

Per saber què és Figueres, n'hi ha prou d'agafar un mapa. De seguida veurem que es troba a la perifèria d'Europa, lluny de Madrid, a una certa distància de Barcelona i de Girona. Amb el temps, els habitants s'han anat fent a la idea de viure fora dels centres de decisió política. Els qui han estat tocats amb una imaginació abundant han après a treballar sols, a construir els seus projectes prescindint del suport públic, de les aplicacions subvencionades, del ressò immediat. La genialitat, en aquest cas, no és més que un eufemisme de l'extravagància, entesa com l'orgullosa convicció de situar-se a la perifèria –del poder, però també del seny.

Aquesta consciència de la pròpia extravagància ha dut molts figuerencs a girar els ulls cap a la ciència: com si una pàtina científica pogués compensar la ferotge tendència a la rauxa. El primer que va teoritzar aquesta solució va ser Salvador Dalí. Ell mateix va reconèixer que el seu mètode paranoicocrític era un intent de sistematitzar el deliri. Quan jo era petit, havia sentit Dalí parlar tantes vegades de l'àcid desoxirribonucleic que fins que no vaig arribar a l'institut vaig estar convençut que aquella substància era un producte de la seva imaginació. Fins molt després no vaig comprendre que moltes de les *boutades* que deixava anar eren la destil·lació d'una ment privilegiada, tot i que resultava difícil destriar les declaracions merament escandalitzadores de les sentències carregades de saviesa --per bé que embolcallades amb un enginy poca-solta.

Francesc Pujols, un filòsof perifèric de Granollers -a qui Dalí va dedicar el monument situat davant del seu museu-, ja va escriure el 1918 sobre “l’estil que té la particularitat que moltes vegades, per no dir sempre, ni nosaltres ni ningú pot dir si està escrit seriosament o en broma”. És, en tot cas, un estil arrelat a Figueres i que sempre m’ha fet pensar en la patafísica, la ciència de les solucions imaginàries, la disciplina que no aspira a completar la ciència sinó a trastornar-la. La patafísica semblava una excrescència del surrealisme, però ha acabat sobrevivint-lo i ha tingut practicants tan respectables com Raymond Queneau o Umberto Eco.

No és gens forassenyat considerar patafísic Alexandre Deulofeu (1903-1978), el farmacèutic que va idear la Matemàtica de la Història. Si cada grup d’èssers viu neix, creix, madura, envelleix i mor d’acord amb unes lleis determinades, ¿no deuen haver-hi, també, unes lleis que regeixin la vida dels imperis? Segons aquest químic, historiador i violinista, el moviment aparentment fortuït de les civilitzacions és, de fet, una simfonia biohistòrica que repeteix els mateixos moviments al llarg dels segles, i que per tant pot ser objecte de pronòstics. A finals dels anys quaranta, Deulofeu va encertar quan va establir que abans que s’acabés el segle l’URSS es disgregaria i Alemanya tornaria a ser una primera potència. La *Matemàtica de la Història* havia de constar de vint-i-dos volums, però finalment la va reduir a vuit perquè temia no poder completar-la.

Com Alexandre Deulofeu, Frederic Macau (1917-1970) compendia ciència i imaginació. Extasiat davant la bellesa de la corba que dibuixa la badia de Roses, aquest enginyer de Camins, Canals i Ports va endevinar que aquella corba tenia un origen matemàtic. Després de superposar tot de fotografies verticals de la zona, Macau va comprovar el que sospitava de feia temps, és a dir, que la badia de Roses forma una el·lipse perfecta, més ben dit, dues el·lipses tangents a una recta situada aproximadament a la meitat de la platja. Els eixos superiors d'aquestes el·lipses mesuren 8,6 i 13,9 quilòmetres respectivament, de manera que si els dividim obtenim la seva relació, que és 0,61870, és a dir, la raó àurea, la divina proporció, la regla d'or de la bellesa clàssica.

Figueres és pròdiga en personatges que han destinat grans dosis d'energia a l'especialització en àmbits personalíssims, d'utilitat escassa o nul·la. Es tracta d'individus capaços d'oferir construccions mentals d'una certa profunditat, situades entre la invenció i el descobriment, sedimentades després d'anys de lectura i de reflexió, i sovint emparades per citacions d'experts d'arreu del món. En el seu àmbit d'investigació, aquests personatges brillen amb una llum singular i mostren als interlocutors pacients un entusiasme que, en dosis sostenibles, es pot fer encomanadís -si bé poques vegades rep els honors que es mereix. A *La balada del Sabater d'Ordis*, el poeta Carles Fages de Climent va resumir aquesta tendència local en un decasíl·lab que ha fet fortuna: "Beat aquell qui al món té una cabòria".

Una cabòria era precisament el que va dur un altre figuerenc, Narcís Monturiol (1819-1885), a inventar i fabricar el primer submarí de la història. A causa de la manca de recursos, però, el prototip va ser desguassat, i els ulls de bou van acabar servint per remodelar un lavabo. Si Monturiol hagués viscut a Londres o a París, probablement n'hauria tret alguna conseqüència més, però essent figuerenc tan sols va aconseguir que

bategessin amb el seu nom el seu carrer: precisament el mateix on va néixer Dalí, on vivia Fages de Climent i on Deulofeu tenia la farmàcia.

L'any 1919 l'escriptor Pere Coromines va escriure un breu volum, després il·lustrat per Dalí, titulat *Les gràcies de l'Empordà*, on podem llegir: “Una de les gràcies més subtils de l'Empordà, comes ajudeu-me a córrer, són les pensades que no s'han pensat, els intents que no s'han tingut, les gestes que no han succeït i els projectes que mai ningú realitzarà. Són mentides que no són mentida, entelèquies que s'adormiren en el camí de la veritat, sense arribar-hi. Un escolàstic diria que existeixen en potència, sense convertir-se en acte”. La clau de volta d'aquest gènere literari és que, tot i dedicar-hi gran part del seu temps i esmerçar-hi esforços considerables, el creador ha de ser capaç de distanciar-se'n amb un escepticisme esportiu. Aquesta capacitat de creure sense creure-s'ho, de considerar les pròpies troballes amb el que podríem anomenar *fe irònica*, és el que situa aquestes teories en un territori propi, equidistant entre la mera anècdota i l'erudició estèril. “La paranoia forma part essencial del nostre geni”, va escriure el 1986 l'advocat i periodista Narcís Pijoan, observador atent de la mentalitat figuerenca. Segons ell, “aquesta ironia és necessària a l'entusiasme, com una correcció que el mantingui en els seus justos límits”. Ens trobem en l'àmbit del joc seriós, del rigor lúdic, del viatge cap a dins que sorprèn i supera el propi autor, de la versemblança conquerida pas a pas a còpia de recursos i d'imaginació. Ens trobem, en altres paraules, en el terreny de la literatura.

La ironia és l'alegria dels tristos, la solemnitat desinflada, la millor teràpia en èpoques de crisi. Busca la veritat a través de l'humor, la transformació sense violència. Segons el filòsof Josep Ferrater Mora, “ironitzem quan estem desesperats”. Reconèixer els límits de la realitat pot ser el primer pas per canviar-los. Davant la temptació de l'absolut, la ironia permet temperar-se, allunyar-se d'un mateix per amor a la mesura.

Figueres pot oferir una il·lustre nòmina d'especuladors entotsolats, d'inofensius catedràtics del rodal, d'extravagants del pensament mancats de tribuna, minuciosos sistematitzadors de la confusió. No han tingut gaire sort tret de Salvador Dalí, que es va plantejar la vida com un viatge progressiu cap al centre --Madrid, París, Nova York-- abans del retorn triomfal a la perifèria. Impermeables a la manca de reaccions, mesells davant el menfotisme generalitzat, els especuladors nadius continuen concentrant la seva experiència, els seus coneixements i les seves intuïcions al voltant d'una teoria espaterrant, d'un sistema desconegut que ordena de cap i de nou alguna faceta de l'univers. Capficar-nos en una dèria bé pot servir per resistir les malvestats del món. Al capdavant, com va escriure René Daumal, "el riure del patafísic no és més que l'expressió humana de la desesperança".